

УДК 159.953.5

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2025.2\(24\).3](https://doi.org/10.17721/upj.2025.2(24).3)

**Данилюк І. В.,**

доктор психологічних наук, професор,  
член-кореспондент НАПН України,  
декан факультету психології,  
професор кафедри експериментальної  
та прикладної психології,  
Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка  
E-mail: [psydanyliuk@knu.ua](mailto:psydanyliuk@knu.ua)  
ORCID: 0000-0002-6522-5994  
Researcher ID: B-9146-2019

**Полисаєв О. О.,**

кандидат філософських наук,  
магістрант ІПО  
Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка,  
співробітник тренінгового центру  
«Resource studio»  
E-mail: [greenstreetlight14@gmail.com](mailto:greenstreetlight14@gmail.com)  
ORCID: 0009-0000-0961-818X  
Researcher ID: NQE-5264-2025

## КОГНІТИВНІ ФІЛЬТРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню когнітивних фільтрів у осіб з високим рівнем креативного мислення. На основі теоретичного аналізу сформульовано гіпотезу про взаємозв'язок між окремими ментальними викривленнями та творчими здібностями особистості. Креативність розглядається як результат людської активності, передумовою якої є нетипове бачення явищ, подій чи обставин. Особливості роботи мозку та відповідні когнітивні викривлення, характерні для певного індивіда, сприяють формуванню нестандартного стилю мислення. У цьому контексті неординарність постає як ментальна здатність – а іноді й схильність – до створення нового.

Згідно з отриманими результатами, виявлено зв'язок між нестандартними способами сприймання інформації та здатністю до генерації оригінальних ідей. З'ясовано, що деякі ментальні «упущення» можуть слугувати основою для «виходу за межі» стереотипного сприймання реальності. Обробка інформації, що формується в процесі соціалізації, може трансформуватися під впливом внутрішніх потреб або зовнішніх чинників. Під когнітивними викривленнями розуміються неусвідомлені спрощення або упущення у ході сприймання та мислення, які виникають внаслідок дії когнітивних схем, упереджень або звичних ментальних моделей. Такі упущення можуть виявлятися як перебільшення окремих деталей, ігнорування контексту або нестандартне структурування інформації. У випадку креативних особистостей ці ментальні особливості не лише не перешкоджають продуктивності мислення, а навпаки – можуть сприяти виникненню оригінальних ідей, переосмисленню звичних явищ, пошуку нових способів розв'язання проблем. Саме такий тип викривлень і становить інтерес для подальших емпіричних досліджень. У подальших дослідженнях планується зосередитись на вивченні особливостей когнітивних викривлень в осіб з низьким рівнем креативного мислення.

**Ключові слова:** когнітивні фільтри, ментальні упущення, креативне мислення, творчий процес, персоналізація, моралізація.

## Вступ

**Актуальність проблеми дослідження.** Проблематика креативного мислення дедалі частіше розглядається у зв'язку з проблемами шаблонного мислення та стереотипного сприймання подій, фактів і процесів. У цьому контексті зростає дослідницький інтерес до аналізу когнітивних особливостей осіб з високим рівнем творчого потенціалу.

Особлива увага приділяється виявленню схожих, а подекуди й ідентичних, мисленневих патернів у осіб з нетиповим світосприйманням, здатних до генерування оригінальних ідей. Таким чином, креативне мислення постає як альтернатива стереотипному та обмеженому сприйманню, адже ґрунтується на вмінні трансформувати звичні уявлення та бачити нові можливості там, де інші помічають лише бар'єри. Інакше кажучи, йдеться про зміну когнітивних рамок, альтернативну інтерпретацію та нетипове трактування вхідної інформації.

## Теоретичний аналіз

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** З огляду на тенденції розвитку психології, дослідження впливу когнітивних фільтрів та ментальних пасток на творчий потенціал особистості є фрагментарним та не має системного підходу. Важливо зрозуміти, як схильність до ментальних пасток свідомості взаємодіє з процесами генерування нетипових ідей. У контексті наукових пошуків й технологічних інновацій, розуміння цих механізмів є важливим кроком до створення нових стратегій, які стимулюють творчість і сприяють інтелектуальному прогресу.

Водночас низка українських дослідників активно вивчає феномен креативного мислення, підкреслюючи його важливість для розвитку особистості, освіти та професійної діяльності. Зокрема, Н. Кучинова (2017) у своїх працях акцентує увагу на психологічних чинниках, що впливають на розвиток креативного стилю мислення у сфері маркетингу. Як спеціаліст-практик у дослідженні творчого потенціалу шляхом арт-терапевтичних практик зарекомендувала себе Т. Кузьменко (2020). О. Губенко (2017) пропонує інтегративний підхід до вивчення психологічних механізмів творчої діяльності, розглядаючи діалектичну природу мислення як основу креативного процесу. О. Дорошенко (2024) та А. Коваленко (2004) зосереджуються на дослідженні творчих здібностей та творчого мислення студентської молоді.

Багатогранність креативного мислення як психічного процесу досліджується українськими науковцями з різних наукових позицій – психологічної, соціально-філософської та педагогічної, що дозволяє сформулювати комплексне уявлення про його роль у розвитку особистості, суспільства та професійної діяльності. Суттєвий внесок у теоретичне осмислення й емпіричне вивчення креативності в Україні зроблено в міждисциплінарних працях, представниками яких є: О. Зімовін (2016) – вивчає взаємозв'язок рефлексії й творчості в особистісному розвитку; К. Ніколенко (2017) – креативний потенціал як чинник соціальних трансформацій; К. Балахтар (2021) – вплив творчості на професійне благополуччя викладачів; а також О. Акімова (2018) – типологію рефлексивних процесів у творчому мисленні, і Є. Заїка (2015) – розглядає рефлексивність як основу професійної компетентності. Ними запропоновано достатньо вичерпне висвітлення креативності як явища, що межує між психологією, соціальною філософією й педагогікою.

Узагальнюючи, слід відзначити, що згадувані напрацювання ілюструють широкий спектр підходів до вивчення креативності: від її ролі в онтогенезі особистості через соціокультурні трансформації, до впливу на психологічне благополуччя у професійній сфері. Попри різні предмети дослідження та методології, в усіх працях підкреслюється стратегічна важливість розвитку творчого потенціалу як засобу самореалізації особистості, чинника суспільної модернізації, ресурсу професійної ефективності.

Крім цього, вагомий внесок у розвиток психології творчості внесли українські дослідники, які зосередилися на вивченні проблематики когнітивних (ментальних) пасток чи викривлень, зокрема, В. Паньковець, Г. Куценко, А. Палій, М. Рижкова, Е. Кашапова, А. Дібров, А. Костроміна.

У контексті вивчення металевих упущень, креативності та суміжних тем активну дослідницьку діяльність здійснюють численні зарубіжні науковці, чії праці доповнюють і поглиблюють розуміння феномену творчості. Зокрема, Р. Сапольскі (2004) аналізує нейробіологічні основи поведінки та творчого мислення, підкреслюючи роль біологічних механізмів у формуванні креативності. Л. Купер (2012) зосереджується на розвитку креативного мислення, пропонуючи практичні методики виховання творчості в освітніх і професійних контекстах. Д. Канеман (2011) вивчає когнітивні процеси, що лежать в основі прийняття рішень, зокрема, вплив інтуїції та аналітичного мислення, які тісно пов'язані з творчим потенціалом. Е. Торранс (1980) є одним із фундаторів у сфері психології творчості, розробивши стандартизовані методики оцінки креативного потенціалу особистості. Дж. Пітерсон (1999) досліджує структури вірувань та сенсотворення, що мають фундаментальне значення для творчої діяльності та особистісного розвитку. Нарешті, О. Кабейн (2012) акцентує увагу на харизмі як важливому компоненті особистісного впливу, що також пов'язано з творчим самовираженням.

Варто додати, що в працях зарубіжних авторів значна увага приділяється мотиваційним, когнітивним та соціальним аспектам творчої діяльності. У свою чергу Т. Амабіле (1996) підкреслює провідну роль внутрішньої мотивації у стимулюванні креативності, а також акцентується на значенні соціального середовища і зовнішніх чинників, які можуть як підтримувати, так і стримувати творчий потенціал особистості. Мотиваційний підхід доповнюється концепціями Г. Гарднера

(1983), який у рамках теорії множинних інтелектів розглядає креативність як одну з багатьох форм інтелектуальної діяльності. Його концепція надає змогу враховувати індивідуальні когнітивні особливості, що відіграють ключову роль у процесах формування творчого мислення. Вагомий емпіричний внесок у вивчення креативності здійснив Д. Сімонтон (2000), який шляхом порівняльного аналізу біографічних даних творчих особистостей виявив психологічні та соціальні умови, що сприяють творчим прозивам.

Тож поєднання мотиваційного, когнітивного та емпіричного підходів створює комплексне уявлення про механізми креативності, що є важливим для подальших наукових розвідок у цій галузі.

Заглиблення в механізми когнітивної діяльності людського мозку розкриває складні та багатогранні процеси, що визначають наше сприймання реальності та ухвалення рішень. Нині у світлі інформаційних перевантажень, швидких змін та багатовимірних варіантів людська психіка постійно використовує когнітивні стратегії, які допомагають зробити процеси обробки інформації простішими. Водночас саме вони (стратегії, фільтри, упущення, викривлення) можуть бути не лише корисними, але й обмежувальними, створюючи своєрідні «ментальні пастки», які впливають на здатність до об'єктивного аналізу та ухвалення ефективних рішень.

У процесі когнітивної діяльності головного мозку на перший план виходять численні психологічні механізми, що допомагають нам впорядковувати й інтерпретувати інформацію. Серед них особливе місце займають когнітивні фільтри, кожен з яких впливає на формування наших рішень, переконань та сприймання реальності. Ці процеси є невід'ємною частиною функціонування людської психіки, а їх взаємодія визначає, як ми «відгукуємось», реагуємо на зовнішні подразники.

Когнітивні фільтри – це ті психічні механізми, які допомагають людині обирати, яку інформацію приймати, а яку – відкинути, проігнорувати, не врахувати. Вони і слугують своєрідними «перешкодами», через які пропускаються лише певні думки або враження. Як наслідок формуються відповідні переконання чи упередження. У певному сенсі, когнітивні фільтри працюють як своєрідні емоційні або когнітивні «захисні механізми», створюючи структури, за допомогою яких особистість оцінює та пристосовується до реалій.

Станом на сьогодні, на побутовому рівні та у псевдонауковому дискурсі існують переконання про те, що особи з розвиненим креативним

мисленням мають талант нетипово, часто альтернативно, оригінально сприймати навколишню дійсність. Саме тому вартою дослідницької уваги є рівень розвитку креативності, оскільки когнітивні викривлення можуть ставати на перешкоді об'єктивному аналізу інформації, ускладнювати спроби інноваційних зрушень та альтернативного підходу вирішення проблем і при розв'язанні певних завдань.

Якщо розглядати це в контексті креативного мислення, то стає очевидним, що для розвитку інноваційного підходу та творчого потенціалу необхідно вчасно усвідомлювати й долати притаманні тій чи іншій персоні когнітивні викривлення. Тому важливо з'ясувати, чи існує взаємозв'язок між здатністю до когнітивного фільтрування та креативністю.

**Метою дослідження** є виявлення взаємозв'язку когнітивних фільтрів та креативних здібностей особистості.

## Виклад основного матеріалу

**Гіпотеза дослідження** полягає в тому, що існує взаємозв'язок між: когнітивними фільтрами і високим рівнем креативного мислення. У якості емпіричного інструментарію використовувалися:

- тест Е. Торранса і Дж. Гілфорда, спрямований на виявлення рівня креативності мислення (1980);
- субтест-опитувальник творчих характеристик особистості (модифікованої методики креативності Ф. Вільямса) (2002);
- опитувальник когнітивних помилок «СМQ» (А. Фріман, Р. Девулф, адаптація А. Є. Бобров та Є. В. Фазрахманова) (2020).

Вибірку дослідження склали 43 особи віком 18-43 роки, які мають соціономічні професії.

Отримані дані було опрацьовано за допомогою програмного забезпечення SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

## Результати дослідження

Аналіз емпіричних даних доцільно почати з результатів за опитувальником Вільямса (табл.1).

Таблиця 1

**Розподіл досліджуваних за рівнями креативності  
(методика Ф. Вільямса)**

Група (за рівнем креативності)	Середнє значення	Стандартне відхилення	Стандартна помилка середнього
Високий	48.2	2.66	0.84
Низький	25.31	7.16	1.99
Середній	39.9	2.43	0.54

Згідно з даними таблиці 1, найвищі середні показники креативності спостерігаються в групі з високим рівнем креативності ( $M = 48.2$ ), що свідчить про значну вираженість творчих здібностей. У цієї групи також найменше стандартне відхилення ( $SD = 2.66$ ), що вказує на однорідність результатів. Група із середнім рівнем креативності має помірні показники ( $M = 39.9$ ;  $SD = 2.43$ ), тоді як найнижчі результати зафіксовано у досліджуваних низьким рівнем креативності ( $M = 25.31$ ).

Наступний крок – аналіз емпіричних даних за проективною методикою Е. Торранса і Дж. Гілфорда. Показники стандартної помилки середнього є найменшими у групі із середнім рівнем креативності ( $SE = 0.54$ ), що свідчить про точність отриманих оцінок. У групі з високим рівнем креативності цей показник становить 0.84, а в групі з низьким рівнем – 1.99, що може вказувати на більшу дисперсію результатів. Загалом дані демонструють помітні відмінності між групами за рівнем розвитку креативності.

Таблиця 2

**Розподіл досліджуваних за рівнями креативності  
(методики Е. Торранса і Дж. Гілфорда) (у %)**

Група	Відсоток
Низький рівень	41.9
Середній рівень	37.2
Високий рівень	20.9

Таблиця 2 ілюструє розподіл досліджуваних за рівнями креативності. У середньому рівень креативності становить 1.79 бала, що відпо-

відає ближчому до середнього рівня. Варіативність показників є помірною ( $SD = 0.76$ ), а невелике значення стандартної помилки ( $SE \approx 0.12$ ) свідчить про надійність середнього значення.

У синергії методик Ф. Вільямса та Е. Торранса, Дж. Гілфорда – попри відмінності у форматі, демонструють узгодженість у визначенні рівнів креативності досліджуваних.

Далі вважаємо за доцільне представити поділ груп відповідно до рівня креативності. Задля ефективного емпіричного аналізу досліджувані поділені на 3 групи відповідно до рівня креативності.

Таблиця 3

**Розподіл досліджуваних за рівнем прояву креативності  
(за Ф. Вільямсом та Е. Торрансом-Дж. Гілфордом; N = 43) (у %)**

Рівень креативного мислення	Відсоток
Високий	23,2
Середній	46,5
Низький	30,2

З метою підтвердження або спростування гіпотези про те, що особи з високим рівнем креативного мислення вирізняються переважними, домінуючими когнітивними упущеннями, застосовувалася низка статистичних методів аналізу. Зокрема, використано описову статистику (середнє значення, стандартне відхилення), t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок з метою виявлення значущості відмінностей між показниками груп. Для встановлення статистично значущих зв'язків між рівнем креативності та проявами когнітивних упущень використано кореляційний аналіз (коефіцієнт Пірсона). Отримані результати дозволили здійснити ґрунтовну перевірку дослідницької гіпотези та виявити специфіку когнітивних патернів у різних групах досліджуваних. Узагальнені результати подані у таблицях нижче.

Аналіз описових статистик для групи 1 (досліджуваних з високим рівнем креативного мислення) вказує на те, що когнітивні упущення «Вивчена безпорадність» та «Читання думок» мають найвищі середні показники, що може свідчити про наявність тенденції до песимістичного сприйняття власного впливу на події, а також схильності робити передчасні висновки про наміри чи думки ін-

ших без об'єктивних підстав, іншими словами додумувати зайве. Це може свідчити про високий рівень когнітивної чутливості та розвиненої здатності до аналізу ментальних станів інших людей (менталізації), що є важливою складовою креативного мислення. Такі характеристики можуть сприяти поглибленому розумінню соціального контексту, багатовимірному мисленню та формуванню оригінальних ідей.

*Таблиця 4*

**Результати дослідження когнітивних фільтрів у групі досліджуваних з високим рівнем креативності (група 1)**

Показник	Середнє значення	Стандартне відхилення	Стандартна помилка середнього
Персоналізація	8.25	3.52	1.02
Читання думок	13.25	2.26	0.65
Впертість	7.17	1.95	0.56
Моралізація	12.67	2.61	0.75
Максималізм	12.58	3.03	0.87
Катастрофізація	10.25	2.77	0.8
Перебільшення небезпеки	11.83	2.12	0.61
Вивчена безпорадність	17.25	4.85	1.4
Гіпернормативність	12.33	2.46	0.71
Рівень вираженості когнітивних фільтрів	103.92	15.01	4.33

Натомість показники за шкалами «Впертість» і «Персоналізація» можуть відображати гнучкість суджень і адаптивність у сприйнятті міжособистісних ситуацій, що також є рисами, пов'язаними з креативністю. У сукупності ці результати дають підстави припускати, що особи з високим рівнем креативного мислення характеризуються відкритістю до нового досвіду, здатністю до емпатії та ментальної гнучкості.

Таблиця 5

**Результати дослідження когнітивних фільтрів у групі досліджуваних з середнім рівнем креативності (група 2)**

Показник	Середнє значення	Стандартне відхилення	Стандартна помилка середнього
Персоналізація	9.04	3.05	0.64
Читання думко	12.91	2.07	0.43
Впертість	7.57	2.45	0.51
Моралізація	13.22	3.29	0.69
Максималізм	11.74	3.77	0.79
Катастрофізація	10.0	2.66	0.56
Перебільшення небезпеки	10.3	2.44	0.51
Вивчена безпорадність	16.96	6.46	1.35
Гіпернормативність	11.91	2.95	0.62
Рівень вираженості когнітивних фільтрів	101.61	17.56	3.66

Аналіз описових статистик для групи 2 (із середнім рівнем креативності) вказує на те, що когнітивне упущення «Вивчена безпорадність», порівняно з іншими когнітивними викривленнями, може свідчити про наявність установок, що знижують відчуття особистої ефективності, зокрема, впливу на перебіг подій. Така характеристика може обмежувати прояв ініціативності, навіть з урахуванням невисокого креативності. Цій групі може бути притаманна схильність до стандартних рішень у знайомих ситуаціях і обмежена готовність до ризику. Це може негативним чином позначатися на здатності до генерування евристичних ідей. Вивчена безпорадність у цьому контексті відіграє роль психологічної межі, яка стримує формування (вдосконалення чи розвиток) креативності.

Аналіз описових статистик для групи 3 (із низьким рівнем креативності) показує вираженість таких когнітивних упущень, як «Максималізм», «Перебільшення небезпеки» та «Гіпернормативність», що може вказувати на певну ригідність мислення, схильність до використання стереотипів, а також тенденцію до завищених вимог як до себе, так і

до оточення. Подібні патерни зазвичай супроводжуються зниженням толерантності до невизначеності й стримуванням спонтанності – важливих складових креативності.

Водночас висока когнітивна активність, яка також спостерігається в цій групі, може реалізовуватися не у творчому пошуку, а у формі ментального перенавантаження, спрямованого на підтримання жорстких рамок і стандартів. Менша вираженість таких викривлень, як впертість, персоналізація та катастрофізація, може бути пов'язана не стільки з когнітивною гнучкістю, скільки з низьким рівнем емоційної залученості та обмеженою здатністю до суб'єктивного переосмислення подій. Подібні характеристики, хоч і менш виражені, але можуть вказувати на спрощений тип сприймання інформації з обмеженою здатністю до гнучкого, адаптивного та багатовимірної аналізу.

Таблиця 6

**Результати дослідження когнітивних фільтрів у групі досліджуваних з низьким рівнем креативності (група 3)**

Показник	Середнє значення	Стандартне відхилення	Стандартна помилка середнього
Персоналізація	8.4	2.27	0.72
Читання думко	11.4	1.26	0.4
Впертість	7.1	2.18	0.69
Моралізація	12.9	2.51	0.8
Максималізм	13.3	2.91	0.92
Катастрофізація	8.6	1.9	0.6
Перебільшення небезпеки	13.3	3.8	1.2
Вивчена безпорадність	16.4	3.53	1.12
Гіпернормативність	12.7	2.26	0.72
Рівень вираженості когнітивних фільтрів	103.3	8.9	2.81

Результати дослідження провідних когнітивних фільтрів розглянуто за виокремленими трьома групами досліджуваних.

У таблиці 7 представлено результати порівняльного аналізу середніх значень (M) та стандартної помилки (SE) щодо когнітивних упушень у трьох групах досліджуваних із різним рівнем креативності. Таблиця слугує базою для подальшого статистичного порівняння вираженості когнітивних спотворень залежно від рівня креативного мислення.

Таблиця 7

**Порівняльний аналіз середніх значень когнітивних упушень у досліджуваних із різним рівнем креативності (M (SE))**

Показник	Група 1 (Високий рівень)	Група 2 (Середній рівень)	Група 3 (Низький рівень)
Персоналізація	8.25 (1.02)	9.04 (0.64)	8.40 (0.72)
Читання думок	13.25 (0.65)	12.91 (0.43)	11.40 (0.40)
Впертість	7.17 (0.56)	7.57 (0.51)	7.10 (0.69)
Моралізація	12.67 (0.75)	13.22 (0.69)	12.90 (0.80)
Максималізм	12.58 (0.87)	11.74 (0.79)	13.30 (0.92)
Катастрофізація	10.25 (0.80)	10.00 (0.56)	8.60 (0.60)
Перебільшення небезпеки	11.83 (0.61)	10.30 (0.51)	13.30 (1.20)
Вивчена безпорадність	17.25 (1.40)	16.96 (1.35)	16.40 (1.12)
Гіпернормативність	12.33 (0.71)	11.91 (0.62)	12.70 (0.72)
Рівень вираженості КФ	103.92 (4.33)	101.61 (3.66)	103.30 (2.81)

*Примітка.* У таблиці наведено середні значення (M) когнітивних упушень для трьох груп досліджуваних з різним рівнем креативності. Числа в дужках показують стандартну помилку середнього (SE), яка відображає точність оцінки середнього значення для кожної групи.

Порівняльний аналіз когнітивних упушень показав, що загальний рівень вираженості когнітивних фільтрів є подібним у всіх трьох групах досліджуваних із різним рівнем креативності. Водночас якісна структура показників має певні відмінності: у групі з високим рівнем креативності спостерігаються вищі значення за шкалами «Читання думок» і «Вивчена безпорадність», що може відображати чутливість до

соціального контексту та схильність до глибшого аналізу міжособистісних ситуацій. Натомість найнижчі середні значення за показником «Катастрофізація» спостерігаються у групі з низьким рівнем креативності, що може свідчити про менш виражену емоційно-когнітивну чутливість до потенційно загрозливих ситуацій. Досліджувані з низьким рівнем креативності демонструють вищі показники відповідно до когнітивних викривлень: «Максималізм», «Перебільшення небезпеки» та «Гіпернормативність», що вказує на вищу ригідність мислення, схильність до категоричності суджень і залежність від соціальних норм.

У досліджуваних із середнім рівнем креативності когнітивні упущення мають відносно збалансований характер без вираженого домінування певних типів викривлень. До прикладу: «Моралізація» та «Персоналізація» виявилися відносно стабільними показниками у всіх трьох групах. Інформативним є те, що «Моралізація» у групі 3 також є високою, що свідчить про тенденцію перебільшувати моральний контекст в оцінці поведінки інших. Це співпадає з ідеями Л. Купера (Cooper et al., 2012), який підкреслював зв'язок між креативністю та емпатією: високий рівень співпереживання сприяє глибшій рефлексії і точнішому аналізу емоційних станів інших людей. Саме це дає змогу творчим особистостям формувати нетипові, інноваційні ідеї. Водночас «Перебільшення небезпеки» має найвищі середні значення саме у досліджуваних з низьким рівнем креативності, що свідчить про переважання ознак ригідного типу мислення.

Використання кореляційного аналізу за К. Пірсоном дало змогу встановити зв'язки між досліджуваними показниками. Виявлено статистично значущий позитивний зв'язок між показниками креативності за методиками Ф. Вільямса та Е. Торранса-Дж. Гілфорда ( $r = 0.331$ ,  $p = 0.030$ ), що свідчить про взаємопов'язаність і взаємодоповнюваність цих вимірювань.

Таблиця 8

**Значення коефіцієнтів кореляції за К. Пірсоном між когнітивними викривленнями, рівнем їх виразності та показниками креативності**

Змінна	Персоналізація	Читання думок	Впертість	Моралізація	Максималізм	Катастрофізація	Перебільшення небезпек	Вивчена безпорадність	Гіпернормативність	Рівень виразності КФ	Креативність Фільямс	Креативність Торранс-Гілфорд
Персоналізація	1											
Читання думок	0.333	1										
Впертість	0.180	0.212	1									
Моралізація	0.367	0.095	0.268	1								
Максималізм	0.499	-0.059	0.513	0.418	1							
Катастрофізація	0.433	0.286	0.219	0.201	0.510	1						
Перебільшення небезпек	0.306	0.036	0.019	0.241	0.308	0.017	1					
Вивчена безпорадність	0.606	0.372	0.225	0.385	0.335	0.210	0.548	1				
Гіпернормативність	0.102	0.176	0.160	0.436	0.181	0.044	0.378	0.392	1			
Рівень виразності КФ	0.659	0.404	0.485	0.650	0.674	0.497	0.528	0.791	0.517	1		
Креативність Ф. Вільямс	0.015	0.307	0.118	0.027	-0.112	0.163	-0.228	0.045	-0.049	0.022	1	
Креативність Е. Торранс-Дж. Гілфорд	0.109	0.031	0.043	0.012	-0.083	0.124	-0.117	-0.073	-0.083	-0.068	0.331	1

*Примітка: у таблиці подано коефіцієнти кореляції за К. Пірсоном (N = 43). Жирним виділено коефіцієнти з  $r < 0,05$ .*

За результатами кореляційного аналізу виявлено, що показники креативності за Ф. Вільямсом і за Е. Торрансом–Дж. Гілфордом не мають вираженого зв'язку з більшістю когнітивних викривлень. Зв'язок між двома показниками креативності становить  $r = 0.331$  ( $p < 0.05$ ), що свідчить про помірний позитивний та статистично значущий зв'язок між цими змінними. Це означає, що вищі показники креативності за однією методикою, як правило, відповідають вищим результатам за іншою.

Крім того, спостерігається значущий позитивний помірний зв'язок креативності за Вільямсом із викривленням «Читання думок» ( $r = 0.307$ ), який може свідчити про те, що здатність передбачати або ін-

терпретувати поведінку інших (навіть із когнітивними помилками) частково пов'язана з гнучкістю мислення. Інші викривлення (персоналізація, моралізація, максималізм, катастрофізація тощо) показують незначні або від'ємні кореляції, що не досягають статистичної значущості.

Усі когнітивні викривлення поміж собою мають помірні або високі позитивні кореляції, що свідчить про їх взаємопов'язаність і наявність єдиного когнітивно-емоційного комплексу.

Отже, гіпотеза дослідження частково підтверджена, оскільки для осіб із високим рівнем креативного мислення притаманна своєрідна структура когнітивних процесів, що виявляється у вибіркового використанні певних когнітивних фільтрів і схильності до поглибленого осмислення соціальних та емоційних сигналів. Зокрема, для них характерна схильність до використання таких когнітивних фільтрів, як «Читання думок» і «Вивчена безпорадність», що може відображати підвищену чутливість до соціальних сигналів та тенденцію до глибшого аналізу міжособистісних ситуацій. Такі прояви сприяють формуванню нестандартних інтерпретацій і оригінальних ідей, однак водночас можуть зумовлювати надмірну інтерпретацію поведінки інших або схильність до переоцінки власного впливу на події. Таким чином, отримані результати підтверджують взаємозв'язок між високим рівнем креативності та наявністю певних когнітивних викривлень, які виконують як адаптивну, так і потенційно ускладнюючу функцію у процесі мислення творчих особистостей.

## Висновки

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє стверджувати, що когнітивні викривлення не є виключно негативними чи небажаними проявами мислення. Вони можуть мати адаптивну природу, зокрема у випадках, коли сприяють ментальній гнучкості або оригінальній інтерпретації дійсності. У цьому контексті креативність постає як функція психіки, що формується на перетині відхилення від нормативних схем обробки інформації та залучення нетипових ментальних стратегій, які забезпечують індивіду суб'єктивно унікальне, оригінальне бачення реальності.

Отримані в ході дослідження результати підтверджують гіпотезу про наявність зв'язку між окремими когнітивними упущеннями та рівнем креативного мислення. Емпіричні дані свідчать, що певні типи

ментальних викривлень – зокрема, схильність до читання думок, перебільшення небезпеки чи моралізації – частіше зустрічаються у досліджуваних із вищим рівнем творчих здібностей. Це дає підстави припустити, що нестандартність когнітивної обробки інформації є не лише характеристикою, а й потенційним джерелом креативного мислення.

Результати емпіричного дослідження свідчать, що креативність загалом функціонує незалежно від більшості когнітивних викривлень, однак рівень її розвитку певною мірою пов'язаний з особливостями мислення. Більш креативні люди схильні до гнучкішого й відкритішого сприймання ситуацій, тоді як менш креативні – частіше мислять категорично та орієнтуються на сталі соціальні норми. Водночас між окремими показниками когнітивних викривлень спостерігаються помірні та високі позитивні зв'язки, що вказує на формування єдиного когнітивно-емоційного комплексу.

Емпірична складова дослідження дозволила частково підтвердити, що особи з високим рівнем креативного мислення характеризуються виразнішими показниками певних когнітивних фільтрів – передусім «Читання думок» та «Моралізації». «Читання думок» може розглядатися як особлива когнітивна стратегія, пов'язана зі схильністю до надмірних інтерпретацій намірів та переконань інших, що одночасно сприяє глибшому емоційному розумінню ситуацій і генеруванню оригінальних ідей. «Моралізація», у свою чергу, поєднує в собі схильність до емпатії, віру в доброту та орієнтацію на моральні принципи, що формує позитивне емоційне тло й підсилює відкритість до нового досвіду.

У підсумку, гіпотеза про те, що особи з високим рівнем креативного мислення схильні до використання конкретних когнітивних фільтрів (упущень, викривлень, ментальних пасток), є частково підтвердженою. Виявлені закономірності вказують, що когнітивні викривлення можуть виконувати як адаптивну функцію, стимулюючи творчість і пошук нових рішень, так і дезадаптивну, пов'язану з надмірними інтерпретаціями або спотворенням сприймання реальності.

**Перспективи подальших досліджень.** Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення ролі когнітивних упущень в аспекті психологічної ригідності, ментальних бар'єрів і схильності до стандартизованих схем сприймання. Такий підхід дозволить глибше осмислити межу між конструктивними та дезадаптивними аспектами когнітивних викривлень. Очевидно, що збільшення розміру вибірки могло б покращити достовір-

ність отриманих результатів, особливо серед осіб з низьким рівнем креативного мислення.

**Декларація про конфлікт інтересів.** Автори заявляють про брак потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства і/або публікації цієї статті.

### Список використаних джерел

Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context: Update to the social psychology of creativity*. Boulder, CO: Westview Press.

Cooper, L. (2012). *Creative Thinking: A Guide for Nurturing and Developing Creativity*. Springer Science & Business Media.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Kobeyn, O. F. (2012). *The Charisma Myth: How Anyone Can Master the Art and Science of Personal Magnetism*. New York: Portfolio.

Peterson, J. (1999). *Maps of Meaning: The Architecture of Belief*. Routledge.

Sapolsky, R. M. (2004). *Why Zebras Don't Get Ulcers: The Acclaimed Guide to Stress, Stress-Related Diseases, and Coping*. W. H. Freeman and Company.

Simonton, D. K. (2000). Creativity: Cognitive, personal, developmental, and social aspects. *American Psychologist*, 55(1), 151–158. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.151>

Torrance, E. P. (1980). Growing Up Creatively Gifted: The 22-Year Longitudinal Study. *The Creative Child and Adult Quarterly*, (3), 148–158.

Yurica, C. L. (2002). *Inventory of Cognitive Distortions: Development and Validation of a Psychometric Test for the Measurement of Cognitive Distortions*. Philadelphia College of Osteopathic Medicine.

Акімова, О. В. (2018). Рефлексія у структурі творчого мислення. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*, 32, 5–14. Херсон: ХДУ.

Балахтар, К. С. (2021). *Особливості впливу креативності на суб'єктивне благополуччя викладачів іноземних мов закладів вищої освіти*. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ.

Бельська, Н. А., Мельник, М. Ю. & Новгородська, М. М. (2021). *Діагностика креативності у профорієнтаційній роботі: методичні рекомендації*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України.

Губенко, О. В. (2017). Методика розвитку креативного мислення у студентів педагогічних спеціальностей. *Проблеми сучасної психології*, (30), 78–89.

Данилюк, І. В., Сердюк, Л. З., Турбан, В. В., Пенькова, О. І. & Володарська, Н. Д. та ін. (2018). *Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія* / за ред. Л. З. Сердюк. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.

Дорошенко, О. (2024). *Особливості творчого мислення у студентської молоді*. Магістерська робота. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Заїка, Є. В. & Зімовін, О. І. (2015). Рефлексивність особистості як предмет психологічного пізнання. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія*, 58, 57–60.

Зімовін, О. І. (2016). *Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості на різних етапах життєвого шляху*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.

Коваленко, А. Б. (2004). Психологія розуміння творчих задач. *Психологія і суспільство*, 4 (18), 110-127.

Куценко, Г. В. & Мар'яненко, Л. В. та ін. (2000). Психологічна оцінка когнітивного стилю особистості. *Психологічні чинники розвиваючого навчання в різних освітніх системах*. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 139–198.

Кучинова, Н. М. (2017). *Розвиток креативної складової професійного мислення майбутніх маркетингових фахівців*. Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 – вікова психологія та педагогіка. Київ: Запорізький педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

Кузьменко, Т. М. (2020). Особливості використання арттерапевтичних технологій у роботі психолога-практика. *Психолого-педагогічна допомога особистості засобами арттерапії: монографія* / за заг. ред. Т. А. Ткачук, Н. О. Бочаріної (с. 365). Переяслав (Київ. обл.): Домбровська Я. М.

Ніколенко, К. В. (2017). *Креативність як чинник соціальних змін* (09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії). Дисертація на

здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ.

Палій, А. А. (2004). Когнітивні стилі як детермінанти міжособистісних відмінностей. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*, (9, ч. 1), 45–51.

Паньковець, В. Л. (2020). Досвід впровадження дистанційного навчання на прикладі курсу «Психологія масової поведінки» під час національного карантину 2020. *Екстрене дистанційне навчання в Україні: монографія* / за ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка (с. 289–295). Харків: КП «Міська друкарня».

## References

Amabile, T. M. (1996). *Creativity in context: Update to the social psychology of creativity*. Boulder, CO: Westview Press.

Cooper, L. (2012). *Creative Thinking: A Guide for Nurturing and Developing Creativity*. Springer Science & Business Media.

Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Kobeyn, O. F. (2012). *The Charisma Myth: How Anyone Can Master the Art and Science of Personal Magnetism*. New York: Portfolio.

Peterson, J. (1999). *Maps of Meaning: The Architecture of Belief*. London: Routledge.

Sapolsky, R. M. (2004). *Why Zebras Don't Get Ulcers: The Acclaimed Guide to Stress, Stress-Related Diseases, and Coping*. New York: W. H. Freeman and Company.

Simonton, D. K. (2000). Creativity: Cognitive, personal, developmental, and social aspects. *American Psychologist*, 55(1), 151–158. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.151>

Torrance, E. P. (1980). Growing Up Creatively Gifted: The 22-Year Longitudinal Study. *The Creative Child and Adult Quarterly*, 3, 148–158.

Yurica, C. L. (2002). *Inventory of Cognitive Distortions: Development and Validation of a Psychometric Test for the Measurement of Cognitive Distortions*. Philadelphia: Philadelphia College of Osteopathic Medicine.

Akimova, O. V. (2018). Reflection in the structure of creative thinking. *Psychological Sciences: Problems and Achievements*, 32, 5–14. [in Ukrainian].

Balakhhtar, K. S. (2021). *Peculiarities of the influence of creativity on the subjective well-being of foreign language teachers in higher education institutions* [Doctoral dissertation]. University of Educational Management of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv. [in Ukrainian].

Bielska, N. A., Melnyk, M. Yu. & Novohorodska, M. M. (2021). *Diagnostics of creativity in career guidance: Methodical recommendations*. Kyiv: Institute of Gifted Child, NAPS of Ukraine. [in Ukrainian].

Hubenko, O. V. (2017). Methodology for developing creative thinking in students of pedagogical specialties. *Problems of Modern Psychology*, (30), 78–89. [in Ukrainian].

Danylyuk, I. V., Serdiuk, L. Z., Turban, V. V., Penkova, O. I., Volodarska, N. D., & others (2018). *Psychological technologies of self-determination of personality development* [Monograph; L. Z. Serdiuk, Ed.]. Kyiv: H. S. Kostiuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine. [in Ukrainian].

Doroshenko, O. (2024). *Peculiarities of creative thinking in student youth* [Master's thesis]. Poltava Polytechnic National University named after Yuri Kondratyuk. [in Ukrainian].

Zaika, Ye. V., & Zimovin, O. I. (2015). Personal reflexivity as a subject of psychological cognition. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Psychology*, 58, 57–60. [in Ukrainian].

Zimovin, O. I. (2016). *Reflection and creativity as factors of personal self-development at different stages of life* [Candidate dissertation]. V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv.

Kovalenko, A. B. (2004). The psychology of understanding creative problems: *Psychology and society*, 4 (18), 110-127. [in Ukrainian].

Kutsenko, H. V., & Mariyanenko, L. V., & others (2000). Psychological assessment of cognitive style of personality / edited by S. D. Maksymenko. In *Psychological factors of developmental education in various educational systems* (pp. 139–198). Kyiv: H. S. Kostiuk Institute of Psychology, APS of Ukraine. [in Ukrainian].

Kuchynova, N. M. (2017). Development of the creative component of professional thinking of future marketers [Candidate dissertation, specialty 19.00.07 – Developmental psychology and pedagogy]. Kyiv:

Zaporizhzhia Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. [in Ukrainian].

Kuzmenko, T. M. (2020). Peculiarities of using art therapy technologies in the work of a practicing psychologist. In *Psychological and pedagogical assistance to the individual by means of art therapy* (T. A. Tkachuk & N. O. Bocharina, Eds.), 365. Pereiaslav (Kyiv region): Dombrovska Ya. M. [in Ukrainian].

Nikolenko, K. V. (2017). *Creativity as a factor of social change* (09.00.03 – Social philosophy and philosophy of history) [Candidate dissertation]. Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv. [in Ukrainian].

Palii, A. A. (2004). Cognitive styles as determinants of interpersonal differences. *Collection of scientific works: Philosophy, Sociology, Psychology*, (9, part 1), 45–51. [in Ukrainian].

Pankhovets, V. L. (2020). Experience of implementing distance learning based on the course “Psychology of Mass Behavior” during the national quarantine of 2020. In *Emergency distance learning in Ukraine* (V. M. Kukhareno & V. V. Bondarenko, Eds.), 289–295. Kharkiv: City Print House. [in Ukrainian].

## Abstract

**Danyliuk I. V.,**

DSc. in Psychology Sciences, Professor,  
Corresponding Member of the National Academy  
of Educational Sciences of Ukraine,  
Dean of the Faculty of Psychology,  
Professor at the Department of Experimental  
and Applied Psychology,  
Taras Shevchenko National University of Kyiv  
E-mail: psydanyliuk@knu.ua  
ORCID: 0000-0002-6522-5994  
Researcher ID: B-9146-2019

**Polysaev O. O.,**

PhD (Philosophe Doctor), Master's student  
at the Institute of Postgraduate Education  
Taras Shevchenko National University of Kyiv,  
Staff member at the Training Center «Resource studio»  
E-mail: greenstreetlight14@gmail.com  
ORCID: 0009-0000-0961-818X  
Researcher ID: NQE-5264-2025

## AN INDIVIDUAL'S COGNITIVE FILTERS AS A FACTOR FORMING HIS/HER CREATIVE THINKING

The article studies cognitive filters of individuals having highly developed creative thinking. Basing on theoretical assumptions, we have formulated the hypothesis that certain mental distortions are interconnected with human creative abilities. The empirical part of our research was aimed to test this hypothesis.

According to the obtained results, we revealed a correlation between unconventional ways of perceiving information and the ability to generate original ideas. Creativity is considered as a product of human activity that is preceded by an atypical perception of phenomena, events or circumstances. An individual's peculiarities of brain functioning and the corresponding cognitive distortions contribute to a non-standard thinking style. In this context, originality of thinking emerges as a mental ability and sometimes

as a predisposition to create something new. Certain mental “omissions” can serve as a foundation for stepping outside the boundaries of stereotypical perception of the reality. The way of informational processing, shaped during socialization, can be transformed under internal needs or external factors.

In our study, cognitive omissions were defined as unconscious simplifications, distortions or gaps in perception, thinking and informational analysis that arose under influences of cognitive schemas, biases or habitual mental models. These omissions manifested as exaggeration of certain details, neglect of some context or unconventional structuring of information. In the case of creative individuals, these mental features not only did not hinder productive thinking but actually contributed to original ideas, novel problem-solving strategies and rethinking of familiar phenomena. This type of distortion is of particular interest for further empirical investigation. Future research will focus on examining the specific features of cognitive distortions characteristic of individuals with poor creative thinking.

**Keywords:** *cognitive filters, mental omissions, creative thinking, creative process, personalization, mind reading, moralization.*

---

---

Отримано – 12 жовтня 2025  
Received – October 12, 2025

Рецензовано – 16 жовтня 2025  
Revision – October 16, 2025

Прийнято – 22 жовтня 2025  
Accepted – October 22, 2025